

تورک پوردی

تورک ادبیاتی مرکزی لیبیتی لطفندره نشر اولونور

نومبرو : ۱۴

اول بشتنجی سنه

جلد ۳

تشرین قانی ۱۹۲۵

قیرغیزلر و مملکتلری

۴ [*]

پامیر و قیرغیزلر :

مقاله مزك روشنندن آكلاشیلدینی وجهله بز اورته آسیابه ، مهیب پامیر یایلاسی
اتكارینه قدر عادتا سریع السیر بر سیاح کی یورودك ؛ مقصدمز آنجق بخشمزك
موضوعی اولان قیرغیزلره تصادف ایتدكجه دورمق ، ممکن اولدینی قدر بونلوك
اخلاق و عاداتی ، عنعنات قومیه لرینی ، آناتولی توركلرینك لسانیه قیرغیز
توركلجه سی آراسنده کی شایان حیرت عینی تدقیق ایله مکدر . جوغرافیا
اسملرینی ذکردن مقصدمزده آنجق بودر . بنسأ علیه بز دوعرودن دوعرویه
قیرغیزلر حقنده محیفه لرله یازی یازمقدنسه آنلری محیطلریله و اورته آسیاده یاشادقلری
شرائط حیاتیه لرله ، مدقق بر سیاحك کوردیکی شکل و تربیده کوسترمکی دها
صحیح و عملی بولدق . مثلاً یایلاسی ، غوبی چولونی ایلك دفعه بر جسارت و غیرت
غیر مسبوقه ایله یکیمش و اورتا آسیا توركلری ، قیرغیزلر ایچنده اوچ سنه دن فضل
- هر دورلو شراط تحتنده - یاشامش اولان اسوچلی مشهور سیاح (سه و من هدن)
بو پامیر یایلاسی اتكلرنده تعقیب ایده رك بزه قیرغیز حیاتندن چوق حقیقی لوحه لر
کوستره چکدر .

تدارك ایتدیکی بر قیرغیز سیاحت کروانی و قیرغیز قلاغوزلرینه فرغانه ابالتك
باشایچه شهری اولان (مارجلان) دن پامیر قلعه سنه یوقاریده کوستردیکمز
سیاحت پروغرامی اوزرنده حرکت ایتمشدر :

« ۱۸۹۲ شباطنك ۲۲ نجی صباخنده مارجلان (عاركلان) » الوداع دیدم و
[*] بوندن اولکی مقاله لر « نورك یوردی » نك ۱۱ ، ۱۲ ، ۱۳ نجی نسخه لرنده در .

بندن اول یوله چیقمش اولان لوازم کروانیه ییشیه بیلیمک اوزره ، بار کیریمی
 سوردم . کروانی اوچ قورغان (اوچ ، حدود قلعه سی) ده بولدم . قطع ایتدیگمز
 مسافه آنجق ۲۳ میل ایدی ، فقط بوقدرجق مسافه داخلنده یوله سویه اراضی
 ۱۹۰۰ قدم فرق ایتش ، یعنی سطح بحردن ۳۰۰۰ قدمه واصل اولمشدی .
 (اوچ قورغان) ، ایسه بران نهرینه ناظر لطیف و بویوک رکودر . بویکیده
 کمال التفاتله استقبال ایدلدم . کویدن ایکی میل اوزاقده ایکن کویک آغاسی ، دها
 موکسده اولان (آستان) کویک آغاسیله استقباله کلدی . بونلردن رنجیسی
 بر (سارت) ، ایکنجیسی بر قیرغیز ایدی . هر ایکیسی ده قویو مائی رنگده بر
 قوماشدن یکی خالات (خلعت) لرینی کیمشلردی . باشلارنده صاریق ، بللرنده
 کوموش قاقالی سلاحق قایشلری واردی . قیلنجلری ینه کموش صاوانلی قینلر
 ایچنده یانلرنده صالانمقده ایدی . بونلرک آرقه سنده معینلری ، غلبه لک برسواری
 کومه سی حالده کورونیورلردی . بو هیئت بنی کویه کوتوردی . کویک اوکنده
 بویوک بر غلبه لک طویلانمش ، بنم کویه کیریشمی کورمکی بویوک بر تماشا ، یعنی
 سیر عد ایتمکده بولمشلردی . (دسترخان) [۱] دن صو کرا کروانمز ، کویلی
 قیرغیز مهماندارلر مزدن مرکب بر آتلی قافله سی رفاقتنده تکرار یوله دوزولدی .
 « بر قاق ساعتک سیاحت بزنی ایکنجی موله یریمز اولان آستان - Austan
 قیشلاغه کتیردی . بوراده قیشلاق رئیس بیاض (قاشما - Kashma) دن یایلمش
 بر قاق پک راحت (یورد - یورت) یعنی جادیر احضار ایتمشدی . بو یورت
 دیشاریدن اکللی و رنگارنگ قاشلرله سوسلنمش ، ایچریدن ده قیرغیز یاییسی خالیر
 و جیرجیر یانان اعلا بر اوجاق آتشیله کوزلشدیرلمشدی . رفاقتمزده کی مهماندار
 قیرغیزلر و بنم اصل کروانمی تشکیل ایدن معیم قیرغیزلر ، بورایه واردینمز
 زمان اسرم وجهله بر نوع اکر قی رصدخانه تشکیل ایتدکن و رصد آلترلری
 یولشدیردکن صو گره و بار کیرلرینی کوستکله یوب اوصوئوق آجیق هواده بر آتش
 یاقیدیلر و آتشک اطرافه طویلانیدیلر . و بوراده کروانمک آمری وضابطی اولان
 (وحیم بای) آشجیلقده کی ایلمک مهارتی کوستردی .

[۱] دسترخان اورته آسیاده مسافره جیقاریلان نهوه آلتی به دینیلیر .

قبر غیر قیشلاغی (قیش کوی ، ملجائی) اولان (آستان) تقریباً یوز قدر
اوی (چادر سیمو) حاوی ، یوکسک داغلر صیرتند و قلاوق آغاچلریله سولتمش
بر یردر .

« مارغلان (مارجلان) دن یوله چیقدیغ زمان بادیغ برچوق حاضرلق
ایچنده تک برشی اونیتمش ایدم : یعنی ؟ بز او یورکن یوردمنک (چادر) خارجده
نوبت بکلیه جک بر کوپک ، حالوکه : بو قیشلاقدن حرکتتمز اناسنده بر قوجه مان
قیرغیز کوپکی ، ساری و اوزون توپلریله میدانه چیقدی و کندی کنده کلوب
کروانمره قاتیلدی . بو کوپک کاشغره بوتون اوزون سیاحتتمز اناسنده بزمه
کلش و چادریمک طیشنده هرکیجه صادقانه قره قول بکله مشدر [۱] یاننده کی تورک
یولداشلر بو کوپکه (یولچی) نامی ویردیلر .

(آستان) دن چیققدن سوکره وادینک سول کنارندن یوقاری طبرماغنه
باشلادق . آتار اوزون وتک صیره بر قطار اولهرق باری طبرمانیورلردی . آق
وقتده اوقدر یوکسکله که : آشاغیده کی دره نیک جاغیلدیسی دویولمازا ولدی . یول
چوق زحمتلی ایدی . آرا صیره دار بوغازلردن کچیوردق . بعضاً تکرار تا دره
اینیور ودره باتاغی بویجه یورو یوردق .

(آلا) داغلرینک موازی صیرتلی درین اولهرق (اسفیران) دره سیله
باریلشدر ؛ بارجالانان نهایتلر دره اوزرنده بر برینه یاقلاشهرق قناد آجش کیدر .
بوراده منظره هم وحشی ، هم عظمتلیدر . دره نیک ایکی یاننده کی صیرتله اوزرنده
برچوق اختیار و یوک و تورکلرک Archa (آرشه ، آرچه) دیدکلری آردیج آغاچلری
یوسکوللی باشلری قورقونج اوجوروملره دوغرو اکشدر .

وقت وقت دره بی آغاچ وتخته دن پایلمش کوپریرلر اوزرندن کچمکه مجبور

[۱] بقره قول کلمه سی نیک اصلی ده بزمه برچوق مناقشه لره سببت ویرمشدر . بونک صرف
(قره قول قوللجی) ، « قولاق » کلمه لرندن کلدیکی ادعا یدلر بولندی کی حتی آوروپا سانلرین
(قاره قول) یعنی آلمک شاهلانهرق ایکی طرفه دوغرووجه وحرکتدن آلمه اولدی دوشونیلدی .
قطر بوراده (سهون هدن) ک عینله قولاندینی کی (قراول) در . ذاتاً الکاسکی تاریخلر منده
خالص تورکجه اولان بونکله ی اورتا آسیا تلفیظه (قراول) شکلنده یازارلر .

اولیوردی. بو کوریلر آتدیلمز هر آیمله آياقلىرىمىزك آلتىده ساللا نیور، جاتیردا یوردی.
یونلردن برى ehukkur—Kopriku (جو قور کور یوک) کې کندی آکلانان بر
آدله سولتیوردی. [بوراده فرنگجه حروفاته جو غرافى اسملى یاد ایتمه مزك
سبی وارد، مثلاً اورته آسیادن کوستردیکمز هر صفحه ده بر معنا اولدینی کې،
قیرغزل داغله، بوزقیرله قارشى دویقلری سوکی یوزندن لسانلری تام صاف
حالتده طوتمشدر؛ دقت اوله جق شی قیرغزلرك لسانك غرب تورکجه سینه قادر
بکزه دیکدر. مثلاً (سئون - هدن) قطعاً غرب تورکجه سینه واقف اولمادینی حالد
لاتین حروفاته یازدینی قیرغز کلهلری عادتا آماطولیده سیاحت ایتدیکنی صاندریر
کیدر. طبیعی محیطه طاند صفحه لر قویمازك سبی ایسه محیطی بیلمه دجه محاطی
ادراك ایتمه مک ممکن اوله مایاجفنددر. تورکلیک بوتون حقیقی معناسی، حادثاتی
وموفقیات ایله ادراك ایتک ایست یوردی بوسورتله حرکت اك دوغرو یولدر.]

اوله برحالد کیدیوردی که: اون، اونش آدیمده نفسی کیلمش آتله بر
نفس آلمق ایچون آياقلری تیزیه تیزیه دورالایوردی. یوکلر آتله بوینه،
ویا صاغریسه دوغرو قایور، آتله حاقیران، یولداشلی ایقاظ ایدن کسکین
سار اوچوروملرك بوشلقلرنده کسکین کسکین چینلایوردی.

جو قور کور یی کچدکن مسوکره ایکی طرفزده یوقاریلردن قابمش بوز
کتهلری وقار تارالاری کورمه باشلادق.

برآراق نیم چادری طاشیان آت اوچوروم یولدن آياغی قایارق درمیه دوشدی،
فقط چابوق قیرغزلردن برى چادری درمک سولری اوزرندن یاقالادینی کې بو
بو بوزلی هواده اوبر قیرغزلرده چیزملری چیقاردیلر ودرمیه کیدمک آتمی
قورتاردیلر.

دوغری یی سوله مک لازم کلیرسه بن اورتا وشرقی آسیاده سیاحتلرم اناسنده
چوق تهلکلی وقتلر کچیردم، فقط بو سوله دیکم موقعدن (لنکر) دینیلن
ره کیدنجه قدر چکدیکم قورقوبی هیچ برنده جکمه دم. یوللر قورقونج، اولوملی؛
بوز پارچهلری قایور، آتله یورویه مایور. بعضاً یورودک، بعضاً دوت آياق

اوستی سوروکلندک . بعضاً قیچمزک اوستنده آلمزده آغزینی آچش اوجورو ملوه
دوغرو قایدق . بر بار کیره ایکی آدام یاردیم ایتمک ایجاب ایتدی . بن بالذات اوج دورت
یوز متره اللم و دیزلرم اوزرمنده سوروندم . برکله ایله بو اولومی کوزه آلمانا یولجیلتی
ایدی : چوق تهلکه لی مطلقا دوشه جکم یرلرده برقهрман قیر غیز ارقامدن یتیشیور
و بی آیاقلرمدن ایتیوردی .

اک صوکره (لکر) ه بورغون ، دونمش و آچ یتیشدیکمز زمان اون ایکی
ساعتدن بری قار اوستنده هیچ دورمادن یوزومش ، دیدیشش بولئوردق . شمعی
قارشیمزده حاضر لاش و ایچلرنده پارلاق ، چایردایان ایکی آتش یاقیلش جادیر
بولونجه نه قدر سونندیکمزی سز دوشونکمز .

(لکر) دن تام جنوبه دوغری Tenkiz Bai تنکیزبای (غرب شیوه سنجه
دکز بک) ه دوغرو یورودک . لکن تنکیزبای کچیدن (بلنی) نصل آشدیمزی
آکلاتمادن اول (فرغانه) دره سی (وادیسی) ، (آلا ی داغ) دره سی (وادیسیله)
ایله برلشدیرن کچیدلر حقنده قیصه جه برشی سویلیهیم :

Taıldik	طالاق	(بلی)	۱۱,۶۰۵	قدم ارتفاعده
Jiépdk	جیپدیق	"	۱۳,۶۰۵	"
Sarik—Mogal	ساریق موغال	"	۱۴,۱۱۰	"
"	تنکیزبای	"	۱۲,۶۳۰	"
Kara kasik	قارا قازیق	"	۱۴,۳۰۵	"

یوقاریکی ارقام (آلا ی داغ لری) کچیدلری ایچون بزه وسطی بر ارتفاع رقی
و بررکه : بوده ۱۳,۲۵۰ قدمدر .

علی رضا سینی

[ما بعدی دار]